

שנאמר [בראשית לד] "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים", וגומר. ומשמע מכאן שלפחות שלשה ימים יש סבל מהמילה.

ואם אמול ואשהא שלשה ימים עד שיתרפא מקום המילה —

הרי הקב"ה אמר לי [שמות ד] "לך שוב מצרים!"

אלא, אם כן, מפני מה נענש משה?

מפני שכאשר הגיעו למלון בדרך, נתעסק לב-א משה רבנו בסידור עניני המלון תחלה, ולא מל מיד את בנו.

שנאמר [שמות ד כד] "ויהי בדרך — במלון, ויפגשהו ה', ויבקש המיתו".

הרי שחייב המיתה היה על עיסוקו של משה בענין המלון.⁽¹⁾

שנאמר [ירמיהו לג] "כה אמר ה': אם לא בריתי יומם ולילה — חקות שמים וארץ לא שמתיו".

גמרא:

תניא, רבי יהושע בן קרחה אומר: גדולה מילה — שכל זכויות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה.

שנאמר [שמות ד] "ויפגשהו ה', ויבקש המיתו".

אמר רבי: חס ושלום לומר שמשה רבינו נתרשל מן המילה.

אלא כך אמר משה: אם אמול עתה את בני, ואצא לדרך לאחר שנימול —

סבנה היא לו שלשה ימים.⁽¹⁾

והשני, יש צורך בהיתר של פיקוח נפש מכח הפסוק רק בנוגע למצוותיו של האדם עצמו. אך כאן היה משה מקיים את המצוה, ואילו התינוק היה נהרג, ובמצב שכזה אין צורך בלימוד מהפסוק "וחי בהם", כדי לומר שאי אפשר לו לאדם להרוג אדם אחר כדי שהוא יקיים מצוה.

1. ונאמרו בדברי רבותינו כמה ביאורים, מדוע התחייב משה רבנו בעונש מיתה על התעכבותו בקיום מצות מילה.

לפי המהרש"א, היה חיובו מדין בן נח, החייב מיתה על אי קיום אחת ממצוותיו, וזרעו של אברהם היו מצווים במצות מילה, וחיוכם היה במצוה זו היה כדין בני נח, בנוסף לשבע המצוות האחרות שמצווים בהם שאר בני נח.

אלא שענין זה, הוא נידון בדברי האחרונים [עיין בהרחבה בפרשת דרכים, בשני הסימנים

1. בספר פרשת דרכים [פרק א] הביא את הקושיה מדוע לא מל משה מיד? והרי ההיתר של "וחי בהם", האומר שפיקוח נפש דוחה את כל התורה נאמר רק בישראל, לאחר מתן תורה, ואילו כאן היה זה לפני מתן תורה, בשעה שכבר היתה לבני ישראל מצות מילה, מימות אברהם אבינו, ואם כן, היה חייב משה למול אותו מיד, ולצאת מיד לדרך עקב ציווי ה', מבלי להתחשב בסכנת התינוק!

ותירץ זאת הפרשת דרכים בשני אופנים.

האחד, שלא נאמר בבני נח שאין להם את ההיתר של פיקוח נפש הנלמד מ"וחי בהם", אלא במקום שאחרים נוטלים את נפשם, ולא במקום שהם עצמם נאלצים ליטול את הנפש. כי לעומת מצות מילה יש פה איסור רציחה, שגם עליה הצטוו בני נח, וכיצד היה יכול משה למול בשעה שיש צד שהוא רוצח בנך את בנו.

ומקשיגן: והכתיב [דברים ט] שאמר משה זמן רב לאחר מכן, "כי יגורתי מפני האף והחמה!"

ומשמע שגם מלאך החימה עדיין קיים!

ומשניגן: תרי שמי מלאכי "חימה" הוו. אחד הרג משה, והשני נשאר.

ואיבעית אימא, יש לתרץ תירוץ אחר: גונדא חילותיו דמלאך "חימה" נשאר, ומהם חשש משה, אך הוא עצמו נהרג על ידי משה.

תניא, רבי אומר: גדולה היא מצות מילה —

שאין לך מי שנתעסק במצות כאברהם אבינו, ובכל זאת לא נקרא אברהם אבינו "תמים" אלא על שם המילה, כאשר נימול.

שנאמר [בראשית יז] כאשר ציווהו הקב"ה על המילה: "התהלך לפני, והיה תמים".

וכתיב לאחר מכן: "ואתנה בריתי ביני ובינך".

דבר אחר: גדולה מילה —

ששקולה כנגד כל המצות שבתורה!

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא למשה רבינו בקש שטן להרוג, אלא לאותו תינוק.

שנאמר [שמות ד כה] "כי התן דמים אתה לי".

צא וראה מי קרוי כאן "חתן"? הרי אין משה רבינו ראוי להקרא על ידי ציפורה אשתו בשם "חתן" — ולכן הוי אומר: זה התינוק.

דרש רבי יהודה בר ביונא: בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה, באו שני מלאכי חבלה, הקרויים "אף" ו"חימה", ובלעוהו למשה, ולא שיירו ממנו אלא רגליו.

מיד "ותקח צפורה צור, ותכרת את ערלת בנה".

ומיד "ורף ממנו".

באותה שעה, ביקש משה רבינו להורגן, לשני מלאכי חבלה אלו.

שנאמר [תהלים יז] "הרף מאף, ועזוב חמה".

ויש אומרים: למלאך "חימה" אכן הרגו.

שנאמר [ישעיהו כז] "חמה — אין לי!"

לקיום המצוות בדיוק גם בשעה שהוא מתעסק בענינים העומדים ברומו של עולם.

שהרי משה רבנו היה עסוק באותה שעה במחשבות אודות הצלת בני ישראל משיעבוד מצרים, ותיכנן כיצד הוא יופיע לפני בני ישראל ולפני פרעה, ולכן לא שם לבו שעליו למול את בנו מיד עם הגיעו למלון. ומלמדת אותנו התורה שגם בשעה חשוכה שכזאת לכלל ישראל, מוטלת על האדם החובה לשים לב לכל מה שהוא צריך לעשות בחייו הפרטיים.

הראשונים], האם בני ישראל היו מחוייבים במצוות שהצטוו עליהן לפני מתן תורה [כגון מילה וגיד הנשה] כדין בני נח גרידא, וממילא היו חייבים מיתה על אי קיומן, או שהוא חיוב מיוחד לבני אברהם יצחק ויעקב, כדין שאר המצוות שהתקבלו אחר כך בסני, ואין חייבים עליהם בני אברהם מיתה.

ועיין עוד בספר "מראש אמנה" [למרן הגרא"מ שך] על פרשת שמות, שמבאר כי כאן לימדה התורה עד כמה צריך האדם לשים לב

הסתכלתי במזל שלי בכוכבים, ורואה אני, שאיני ראוי להוליד בן!

אמר לו הקב"ה: **צא מאיצטגנינות שלך! אין מזל לישראל!**

והיינו, שיכולים הם לשנות את מזלם במעשיהם הטובים, ובתפילותיהם.⁽⁵⁾

אמר רבי יצחק: **כל המתמים עצמו, שבוטח באמת ובתמים רק בהקב"ה ולא בכל גורם אחר — הקב"ה מתמים עמו. שממלא צרכיו בשלמות.**

שנאמר [שמואל ב כב] **"עם חסיד — תתחסד. עם גבר תמים — תתמם"**.

אמר רבי הושעיא: **כל המתמים עצמו — שעה שבה עולים לגדולה, עומדת לו, לזכות בגדולה.**

שנאמר [בראשית יז] **"התהלך לפני, והיה תמים"**.

וכתיב לאחר מכן **"והיית לאב המון גוים"**.

אמר רבי: **כל המנחש את העתידות, בכל מיני אמצעי ניחוש — לו נחש! רודפים אחריו הנחשים והקסמים, שהרי הוא ניזוק בכל דבר [הר"ן]. שנאמר [במדבר כג] "כי לא נחש ביעקב". שהמנחש — לו נחש!**

ופרכינן: **והא המילה "לא" שבפסוק "כי לא**

שנאמר [שמות לד] **"כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל"**.⁽²⁾

דבר אחר: **גדולה מילה —**

שאינלא מילה, לא נתקיימו שמים וארץ.

שנאמר [ירמיהו לג] **"אם לא בריתי יומם ולילה — חוקות שמים וארץ לא שמתי"**.

ופליגא דרשה זו אדרבי אלעזר.⁽³⁾

דאמר רבי אלעזר: **גדולה תורה — שאינלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ.**

שנאמר: **"אם לא בריתי יומם ולילה, חקות שמים וארץ לא שמתי"**. וגומר.

אמר רב יהודה אמר רב: **בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו "התהלך לפני והיה תמים" — אחזתו לאברהם רעה.**

אמר אברהם, כאשר שמע את דבר ה' אליו **"היה תמים": שמא יש בי דבר מגונה במדותי!?**⁽⁴⁾

כיון שהמשיך ואמר לו הקב"ה **"ואתנה בריתי ביני ובינך"**, ובזה תהיה תמים, נתקרה דעתו.

[בראשית טו] **"ויוצא אותו החוצה" —**

אמר לפניו אברהם: רבונו של עולם!

4. מהרש"א.

5. רש"י במסכת שבת קנו א, ד"ה אין מזל לישראל.

וכתב ספר החינוך [מצוה תקי], כיון שהשם "ישראל" משמעותו "כי שרית עם אלהים,

2. אם כי כאן הכוונה היא לברית שבין הקב"ה לעם ישראל, למדים אנו מלשון "ברית", שהכוונה היא גם למצות מילה, שגם היא ברית בינינו להקב"ה.

3. הגהת הרש"ש.

נחש ביעקב" — בלמ"ד אל"ף כתיב, ולא כתיב באותיות למ"ד וא"ו, כמו שדרשת מ"כי לו נחש ביעקב"!

ומשינינן: אין זה לימוד מ"לו נחש", אלא, משום מדה כנגד מדה. שכל המנחש נפגע מניחושיו.

תני אהבה בריה דרבי זירא: כל אדם שאינו מנחש — מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה.

שנאמר "כי לא נחש ביעקב, ולא קסם בישראל" — כעת יאמר ליעקב ולישראל: מה פעל אל!"

והיינו, שהיות ובני ישראל אין בהם ניחושים וקסמים, זוכים הם להכנס מעבר למחיצה שמלאכי השרת רשאים להכנס.

ולכן, יבואו מלאכי השרת, וישאלו את בני ישראל הנכנסים מעבר למחיצה הזאת, וישאלום "מה פעל אל"? מה ראיתם שם שאנו לא זכינו לראות! (6)

ועתה מביאה הגמרא שלש סיבות לעונש הגלות במצרים, שנענש בה אברהם אבינו.

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים?

א. מפני שעשה אנגרייא, שימוש של מלחמה, בתלמידי חכמים בשעה שהוציאם להלחם כנגד המלכים, כדי להציל את לוט שנשבה על ידם.

שנאמר [בראשית יד] "וירק, הזדרו אברהם, לקחת את הניכיו, ילידי ביתו".

ועל אף שהיתה זאת מלחמת מצוה של הצלת נפשות, והיתה המלחמה לילה אחד בלבד, נענש כל זרעו של אברהם בשיעבוד מצרים.

ב. ושמואל אמר: מפני שהפריז, הגדיל לבקש, על מדותיו, יתר על המידה, של הקב"ה.

בכך שביקש לדעת מהקב"ה, כיצד תתקיים הבטחתו של הקב"ה לתת לזרעו את ארץ ישראל, ולא הסתפק במאמר ה' אודות ההבטחה.

שנאמר לאחר שקיבל אברהם אבינו את הבטחת הארץ: [בראשית טו] כמה אדע כי אירשנה?!

והיינו, שביקש לדעת זאת בצורה יותר מוחשית מאשר ההבטחה שהבטיחו הקב"ה.

ולפיכך ענהו הקב"ה ב"ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם"!

ג. ורבי יוחנן אמר: לפי שהפריש אברהם בני אדם מלחנם תחת כנפי השכינה.

שהיה אברהם יכול להשאיר את השבויים, ששבה מאת המלכים, תחת ידו, ואילו הוא הסכים להענות לבקשת מלך סדום, ולשחררם.

6. וכתב הר"ן שזו היא מידה כנגד מידה, שבזכות ההמנעות מניחושים וקסמים, מגלה

ותוכל", יש לעם ישראל כח יותר מכל גורם אחר, והם מתגברים אפילו על מזל שבשמים.

וכיון שאברהם נפטר בן מאה שבעים וחמש, נמצא שהוא הכיר את בוראו בגיל שלש שנים [3 = 172 - 175].

ואמר רבי אמי בר אבא:

השמן, בחושבניה, בגימטריא, הוא תלת לב-ב מאה ושיתין וארבעה, שלש מאות וששים וארבע.

ואילו מספר הימים של שנת החמה הוא שלש מאות ששים וחמש יום, נמצא שיש יום אחד בשנה שאין לשטן רשות לקטרג בו, ביום הכיפורים.

ואמר רבי אמי בר אבא: כתיב בתחילה, שהיה שמו של אברהם אבינו "אברם", וכתוב אחר כך, שהוא נקרא "אברהם".

בתחלה, המליכו הקב"ה ל"אברם" על מאתים וארבעים ושלושה אברים בלבד, כמנין אברם.

ולבסוף, משנימול אברהם, המליכו הקב"ה על חמשה איברים נוספים, שיהיו תחת שליטתו, ולא יפעלו מאליהם, על אף שלכל אדם אין עליהם שליטה, וביחד הם מאתים וארבעים ושמונה אברים, כמנין אברהם:

ואלו הן חמשת האיברים הנוספים:

שתי עינים, ושתי אזנים, וראש הגוייה.

כי השמיעה והראיה, אינם נמצאים בשליטת האדם, ורק אברהם זכה שלא יסתכל ולא ישמע אלא דבר מצוה, וכמו כן זכה על ידי ברית המילה, לשלוט בקדושת אבר המילה.

שנאמר [בראשית יד] בבקשת מלך סדום: "תן לי הנפש, והרכוש קח לך". והסכים לך אברהם, על אף שבכך הוא הפרישם מלהכנס תחת כנפי השכינה.

"וירק את הניכיו ילידי ביתו" —

רב אמר: שהוריקן זירזם (7) בתורה.

ושמואל אמר: "וירק" לשון "ירוק" הוא [ובלשון חכמים "ירוק" הוא צבע צהוב, הדומה לצבע של זהב]. מלמד הכתוב שהוריקן בהרבה זהב כדי שיצאו להלחם עמו כנגד המלכים.

"שמנח עשר ושלוש מאות" —

אמר רבי אמי בר אבא: מלמד הכתוב שאליעזר, שמספר זה הוא הגימטריא שלו, היה שקול כנגד כולם.

איבא דאמרי: אליעזר הוא בלבד יצא עם אברהם. והמספר האמור בתורה הוא רמז לאליעזר, דחושבניה, שחישוב שמו של אליעזר בגימטריא, הכי הוי.

ואמר רבי אמי בר אבא: בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו!

שנאמר [בראשית כו] "עקב אשר שמע אברהם בקולי".

חושבניה, חישוב הגימטריא של "עקב" הוא מאה ושבעין ותריין [172], והיינו, כמנין שנות "עקב", שמע אברהם בקולו של הקב"ה.

7. לפי הרא"ש וביאור אחד בר"ן, שניצחו בזכות שזירזם בתורה.

הקב"ה דברים נעלמים.